

**Жданова Л.Л., д-р екон. наук, доцент
Одеський національний економічний університет, Україна**

Інтелектуальна власність як ринкове благо в умовах глобальної інноваційної економіки

Сучасні продуктивні сили функціонують і розвиваються на основі застосування досягнень НТП, складної технології. Таке виробництво є економічно ефективним лише у масовому масштабі, що робить необхідним його орієнтацію на світовий ринок. В результаті високотехнологічний сектор будь-якої національної економіки стає іманентною частиною світової економіки. У зв'язку з цим дослідження високотехнологічного сектору національної економіки цілком раціонально вести на основі світ-системної методології. Така методологія віддзеркалена у статистичних показниках Світового банку, який поділяє всі країни світу за критерієм ВВП на душу населення на три групи: країни з високим рівнем доходу, із середнім рівнем доходу, із низьким рівнем доходу. Такий підхід покладено в основу аналізу, зробленого у наданій доповіді.

Інноваційна система будь-якої країни базується на інтелектуальних досягненнях науки. Юридичним визначенням цих досягнень є об'єкти інтелектуальної власності, до яких відносять патенти, корисні моделі, товарні знаки (торгові марки), промислові зразки, географічні назви, авторські права, комерційну тайну. Всі ці об'єкти створюються інтелектуальною інноваційною творчою діяльністю людини і вони можуть стать об'єктом купівлі-продажу, тобто специфічним ринковим благом.

Для розвитку інноваційної економіки ринковий інтерес уявляє науково-технічна інформація, на основі якої можливо розгорнути виробництво відповідних товарів у великому масштабі [1, с.8]. Таку інформацію закріплюють у якості інтелектуальної власності патенти та корисні моделі. Патент юридично закріплює комплекс прав на винахід, що є новим, неочевидним та промислово застосовним. Він діє протягом обмеженого терміну (зазвичай 20 років). Корисна модель є особливий вид патентних прав: передбачає менш жорсткі вимоги, ніж патент, і коротший термін охорони. Не усі країни надають охорону корисних моделей, тому співставною є інформація по різних країнам лише стосовно патентів, відволікаючись від корисних моделей.

Як видно з даних таблиці 1, за 22 роки ХХІ століття розробка науково-технічної інформації в кількісних показниках зростає в країнах різного рівня розвитку, збільшившись в світі з 1 377 500 патентів у 2000 році до 3 457 400 – у 2022 році. Однак відносні показники свідчать, що значними темпами нарощують свою присутність на ринку патентів, тобто, на ринку інтелектуальної власності, країни середнього рівня розвитку. Їх частка зросла з 13,42% у 2000 році до 52,63% у 2020 р. За цей період частка розвинутих країн зменшилась з 86,49% до 47,31%. Частка слабо розвинутих країн весь розглянутий період залишається менше 0,5%.

Таблиця 1.

**Зареєстровані заявки на об'єкти інтелектуальної власності (патенти),
одиниць* резиденти та нерезиденти**

	Світ		Країни з високим рівнем доходу		Країни з середнім рівнем доходу		Країни з низьким рівнем доходу	
	усього	%	усього	%	усього	%	усього	%
2000	1 377 500	100	1 191 400	86,49	184 900	13,42	1 200	0,09
2005	1 703 200	100	1 374 300	80,69	322 000	18,91	6 900	0,40
2010	1 997 400	100	1 393 900	69,79	593800	29,73	9 700	0,48
2015	2 886 200	100	1 539 500	53,34	1 344 700	46,59	2 000	0,07
2016	3 125 000	100	1 549 000	49,57	1 574 200	50,37	1 800	0,06
2017	3 169 000	100	1 553 000	49,01	1 614 100	50,93	1 900	0,06
2018	3 332 600	100	1 555 500	46,68	1 774 800	53,26	2 300	0,06
2019	3 232 800	100	1 592 000	49,25	1 638 600	50,69	2 200	0,06
2020	3 281 900	100	1 552 800	47,31	1 727 200	52,63	1 900	0,06
2021	3 401 400	100	нд	нд	нд	нд	нд	нд
2022	3 457 400	100	нд	нд	нд	нд	нд	нд

Джерело: складено автором на основі [2,3].

Така динаміка ринку патентів, тобто тієї частини ринку інтелектуальної власності, яка безпосередньо зв'язана з розвитком виробництва, свідчить про те, що найважливішим імпульсом розвитку НТП є саме виробництво. Створення і розвиток промислового виробництва у країнах середнього рівня розвитку дає поштовх розробці інновацій, реєстрації їх у формі об'єктів інтелектуальної власності. Високорозвинені країни, економіки яких визначають як постіндустріальні, найважливішою рисою чого вважається зростання ролі науки в суспільстві, у створенні інновацій як ринкових благ, об'єктів інтелектуальної власності, незважаючи на гальмування темпів зростання, обрали стратегію що відрізняється від індустріальних країн.

Інновації можна розділити на два типи. Перший – це часткові поліпшення, які народжуються як наслідок конкурентної боротьби між компаніями-виробниками однієї галузі. Ринок з легкістю сприймає такі інновації, тому що менш досконалі аналоги таких, лише частково нових продуктів вже його завоювали. Наслідком таких інновацій стає успіх компанії, яка першою виводить новий продукт на ринок, стрімке копіювання запропонованої новації конкурентами, поштовх до подальшого удосконалення продукту. Розвиток ринку об'єктів інтелектуальної власності, націлених на часткові поліпшення, тим більший, чим більше компаній виробляють відповідний товар, чим сильніша конкуренція між ними.

Другий вид інновацій – це проривні, концептуальні, які створюють принципово нові продукти. Такі винаходи суттєво змінюють технології, однак завоювання ринку є для них складною проблемою. Шлях від відкриття нового принципу як наукового досягнення до створення на його основі об'єкту інтелектуальної власності (патенту) і до його комерціалізації триває роками. Подібні наукові розробки потребують потужної науково-технічної бази і

висококваліфікованого науково-технічного персоналу. Невизначеність і ризик стають головними перешкодами для перетворення відповідних наукових досягнень у ринкові блага. Але саме їх матеріалізація породжує нові галузі та приводить до краху старі, в результаті чого змінюється галузева структура економіки. Такі інновації становляться ефективними лише при розгортанні масового виробництва. Вони потребують не лише масштабних грошових інвестицій, розвинутої індустріальної бази, кваліфікованого персоналу, але і міцної інформаційної підтримки, впливу на суміжні галузі і на покупця споживчих благ. Звідси випливає, що на ринку інтелектуальної власності патенти на проривні, радикальні інновації – це дуже рідкісний товар, покупцем якого має бути дуже потужний інвестор.

В результаті різної змістовної специфіки наукової інформації як об'єкту інтелектуальної власності, ринок інтелектуальних благ, пов'язаних з виробництвом (ринок патентів) – неоднорідний, сегментований. Його частина, що пов'язана з проривними, концептуальними інноваціями – високо монополізований, причому по галузям високотехнологічного сектору економіки мова йде про двобічну монополію – монополії продавця протистоїть монополія покупця. Частина ринку інтелектуальних благ, пов'язаних з виробництвом (ринок патентів), яка надана об'єктами інтелектуальної власності що націлені лише на часткові поліпшення продукції, характеризується лише елементами монопольної влади, конкуренція на цьому ринку досить швидко веде до морального зносу зовсім недавно зроблених інновацій. Проте і інвестиції на вироблення інновацій, націлених на часткові поліпшення продукту значно менші, ніж ті, що необхідні для справжнього науково-технічного і технологічного прориву.

Список використаних джерел:

1. Жданова Л.Л. Високотехнологічний сектор світової економіки у глобальній конкуренції // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2022. №11-12 (300-301). С.7-13; 2. Офіційний сайт Світового банку. *Електронний ресурс* доступний з URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.NRES?view=chart> (дата звернення 06.03.2024 р.); 3. Офіційний сайт Світового банку. *Електронний ресурс* доступний з URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.RESD?view=chart> (дата звернення 06.03.2024 р.).